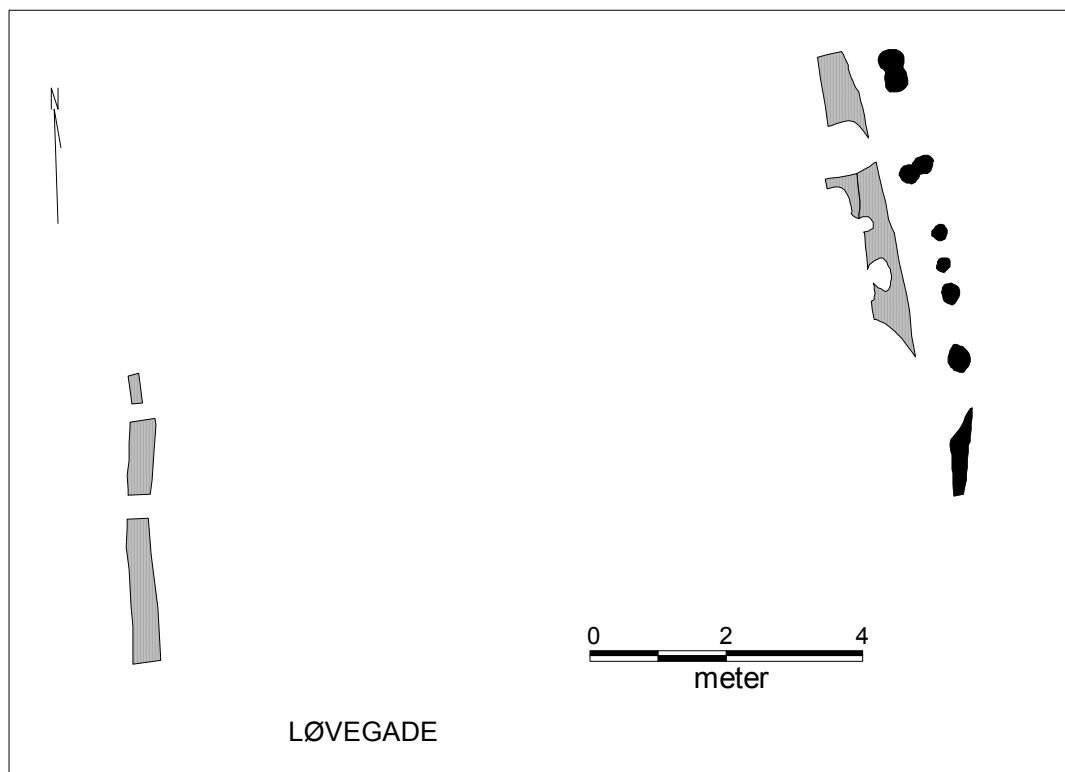

Arkæologisk undersøgelse af tidlig middelalderlige (1000-1250), 1600-tals og nyere tids bebyggelsesspor i Løvegade 4 i Slagelse i perioden 6. januar 2004 til 8. marts 2004.

Af Kirsten Christensen

Spør af det ældste Slagelse: parallelle skelgrøfter (grå) og stolpehuller (sort) af et hus med krumme langvægge liggende med gavlen mod Løvegade, dateret til 1000-årene. De tidlige skelgrøfter viser, at der i hvert fald i denne del af middelalderbyen har ligget en overordnet byplan til grund for bebyggelsen.

Indhold:

1. Indledning	2
2. Kulturhistorisk redegørelse	2
3. Undersøgelsens perspektiver.....	5
4. Baggrund og begrundelse for udgravningen.....	6
5. Landskabet.....	7
6. Andre fortidsminder i området/byen (fortidsmindelandskabet).....	7
7. Udgravningens data.....	7
8. Udgravningens metode.....	8
9. Dataliste	9
10. Tidstavle.....	10
11. Litteratur.....	10

Bilag 1: Plantegning af søgegrøfterne

Bilag 2: Plantegning af udgravningens resultat

Rapport fra

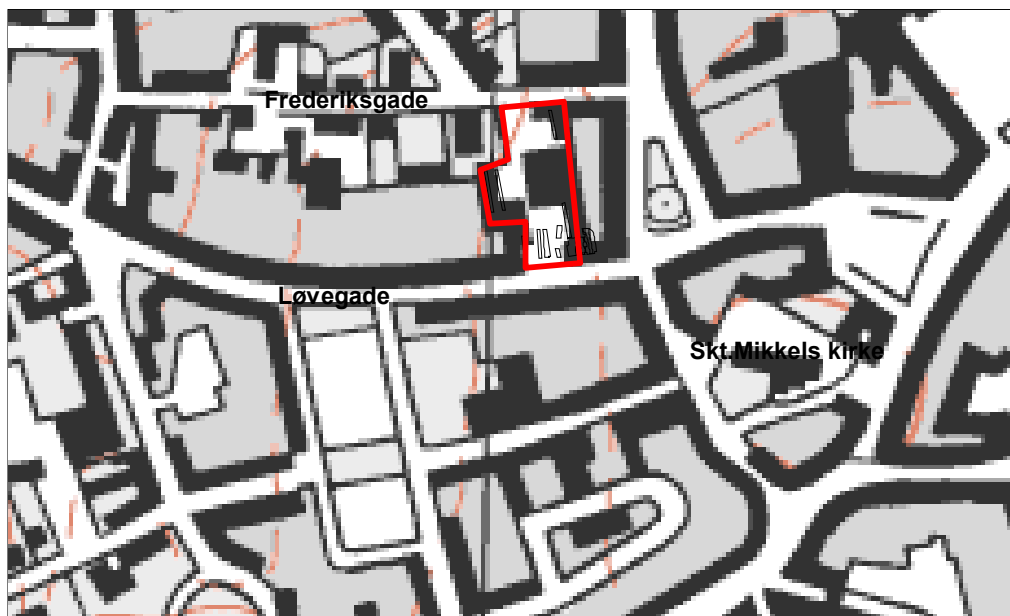

Sydvestsjællands Museum
Storgade 17
4180 Sorø

Tlf. 57834063
e-mail: kontor@vestmuseum.dk
hjemmeside: www.vestmuseum.dk

1. Indledning

Undersøgelsen blev foretaget på grunden Løvegade 4 – Frederiksgade 5, matr. 288a-b, forud for nybyggeri og gadegennembrud mellem Løvegade og Frederiksgade. Bygherre var NORDICOM, Kongens Nytorv 21, 1050 København K, tlf. 33339303, som ifølge museumslovens § 27 har betalt udgravningen.

Byggegrundens beliggenhed i det centrale Slagelse.

2. Kulturhistorisk redegørelse

Der blev prøvegravet et areal på ca. 3500m² mellem Løvegade og Frederiksgade, som viste en koncentration af bebyggelsesspor i det sydøstlige hjørne i søgegrøfterne G7 og G8 (se bilag 1). Her udgravedes et areal på ca. 200m² af en tidlig middelalderbebyggelse, dateret til tiden før 1250 ud fra fund af østersøkeramik, med enkelte 1600-tals og nyere indslag (se bilag 2).

De ældste bebyggelsesspor (se side 1) er to parallelle grøfter anlagt vinkelret på Løvegade. Disse tolkes som skelgrøfter, dvs. en tidlig form for matrikulering. Det viser, at der i hvert fald i denne del af middelalderbyen har ligget en overordnet byplan bag den tidligste bebyggelse. Skelgrøfterne indeholdt ingen daterende fund, så det vides ikke præcis, hvor gamle de er. De naturvidenskabelige analyser viser, at den østligste grøft har ikke stået åben i længere tid og henover den er bygget et beboelseshus, hvoraf der var bevaret stolpehuller af en ca. 7 m lang krum østvæg. Stolpehullerne til væggen var op til 50 cm dybe, så væggene har formodentlig båret vægten af tagkonstruktionen. Sporene efter husets vestvæg blev gravet væk engang i 1600-årene eller senere.

Hustypen med de krumme langvægge kaldes ”Trelleborghuse” efter vikingeborgen Trelleborg nordvest for Slagelse og dateres til vikingetid – tidlig middelalder. Ved soldningen af jorden fra et af husets stolpehuller blev fundet et randskår (2003023x88) med fortykket, lodretstillet mundingsrand, som daterer stolpen og dermed også huset i Løvegade til 1000-årene.

Vest for Trelleborghuset lå et ca 25 cm tykt affaldslag med fund af gråbrændt uglaseret østersøkeramik og enkelte skår af glaserede kander samt mange dyreknogler. Spredt over udgravningsfeltet fandtes flere affaldshuller med samme slags jord og fund. Disse affaldslag dateres

til perioden 1100 - ca.1250, så affaldet kan ikke komme fra huset med de krumme vægge, men må i stedet være kommet fra et andet sted nær ved. Affaldslagene indeholdt desuden affald i form af smedeslagge og hammerskæl fra en smedje og bearbejdet hjortetak fra kamfremstilling, så disse håndværk er blevet udført et eller andet sted i nærheden.

Henover en del af affaldslaget er anlagt en nord-syd orienteret kælder med nedgang fra vest. Kælderen har haft stenbrolagt gulv med enkelte munkesten. Nedgangen til kælderen med trappetrin har oprindeligt været opmuret af munkesten. Kælderen anses i sin første udformning for at være anlagt i 1200-årenes sidste del, da den er yngre end affaldslaget. Murværket i kældernedgangen er muret om flere omgange og i de senere udformninger af den indgår smallere mursten samt gule Flensborgtegl. Da kældergulvet og nedgangen til kælderen er udbedret adskillige gange og gennem længere tid, er det nærliggende at antage, at den har været en del af den præstegård, som kendes på matriklen fra ca. 1440 til den blev revet ned i 1939.

Tegning af kælderen med den murede nedgang (teglrød/ternet) og det brolagte gulv (lysegrå) med enkelte munkesten (teglrød/ternet). Med sort er markeret de syldsten, som kælderenes mure har stået på.

Spredt over udgravningsfeltet fandtes yngre affaldsgruber og brønde. I en af affaldsgruberne fandtes stumper af kakler til kakkellovne og i en af kampestensbrøndene fandtes stumper af kridtpiber og den må også have tilknytning til præstegården.

FUND: fundmaterialet består af 88 fundnumre fordelt på keramik, ben, dyrekogler, metal, sten og soldeprøver.

SVM 2003023x10:Eksempler på ornamenterede østersøskår, dateret til 1100 – 1250

Størstedelen af keramikfundene er uglaserede, grå- til sortbrændte østersøskår. Krukkerne er opbygget af sammenbankede lerpølser og deres udformning er blevet forbedret ved en efterdrejning på en langsomt roterende drejeskive. Samtidig blev karrene dekoreret med omløbende linier og bølger. På en del af randskårene er randen bøjet indad, men på flere er den bøjet udad, som på de ovenstående eksemplarer. Der er kun fundet et par pølseformede hanke og karakteristiske bundskår af den middelalderlige glaserede kande, der dukker op i midten af 1200-årene og er dominerende indtil midten af 1300-årene. Det meste af keramikken dateres til perioden 1100 til ca. 1250 på grundlag af udformningen af østersøkeramikken samt de få glaserede skår.

Der er dog også eksempler på skår, der er ældre end østersøkeramikken. I et af stolpehullerne fra beboelseshuset fandtes nedenstående randskår. Randen er lodret og let fortykket, selve karvæggen er tykkere og lerkarret er brændt ved en lavere temperatur. Dette skår dateres sammen med huset til 1000-årene.

SVM2003023x88: Randskåret fra beboelseshuset, dateret til 1000-tallet, set forfra og fra siden.

Af benredskaber skal nævnes en dobbeltkam af ben fra 1200-årene, en grov bennål, der er knækket i øjet samt flere tilspidsede dyreknogeter, der kan have været brugt som prene eller andre spidse redskaber. Der er fundet 3 enæggede jernknive med grebspids og et stykke sammenfoldet bronzeblik er formodentlig et knivskedebeslag, som har forstærket læderskeden. Sammen med knive hører små slibesten, som blev fundet i 2 eksemplarer. En halv kugleformet sten kan have været brugt som spillebrik. Små stykker af granatglimmerskiffer stammer formodentlig fra kværnsten, som i vikingetid/tidlig middelalder blev importeret enten fra Centraleuropa eller fra Norge/Sverige

SVM 2003023x37: Ornamenteret benskinne til dobbeltkam.

Løvegade var i middelalderen et håndværkerkvarter med både kamproduktion og smedehåndværk. Ved udgravningen blev fundet en ornamenteret skinne til en dobbeltkam og afsavede ender af større dyreknogeter. De naturvidenskabelige analyser af de indsamlede jordprøver viste små stykker af bearbejdet tak, så der er ingen tvivl om, at kammageren har boet her.

Smedehåndværket er dokumenteret i form af en kalotformede jernslagge, flere stykker forbrændt/forslagget materiale og smedeskæl af jern. Selve smedjen var der ikke spor af, så den har ikke ligget på grunden, men tæt på da affaldet fra den er endt på grunden.

De mange dyreknogeter er endnu ikke artsbestemte, men allerede ved udgravningen blev det fastslået, at der er mange små lam imellem. Desuden fandtes mange fiskeknogeter og de naturvidenskabelige analyser viser, at det var meget friske fisk som er blevet rensset på stedet, idet der er spor efter fiskenes maveindhold eller tang. Middelalderen var katolsk tid og de mange fund af fiskeknogeter viser, at fastetiden blev holdt i Slagelse.

Middelalderen er perioden fra ca. 1000 indtil Reformationen i 1536. Kristendommen var statsreligion og kirkebyggeriet tog fart i løbet af perioden. Størstedelen af befolkningen boede i landsbyer og dyrkede de omkringliggende marker med højryggede agre, lavet med muldfjælds-ploven. Husdyrene har været ko, gris, får/ged. I løbet af middelalderen blev adskillige byer grundlagt. En by er en permanent bosættelse, der klart er afgrænset fra det omgivende område og præget af en tæt bebyggelse på grund af relativt højt indbyggertal. Hovederhvervet var handel og håndværk med produktion for et marked og i begyndelsen stadig med jorddyrkning og husdyrhold i et vist omfang.

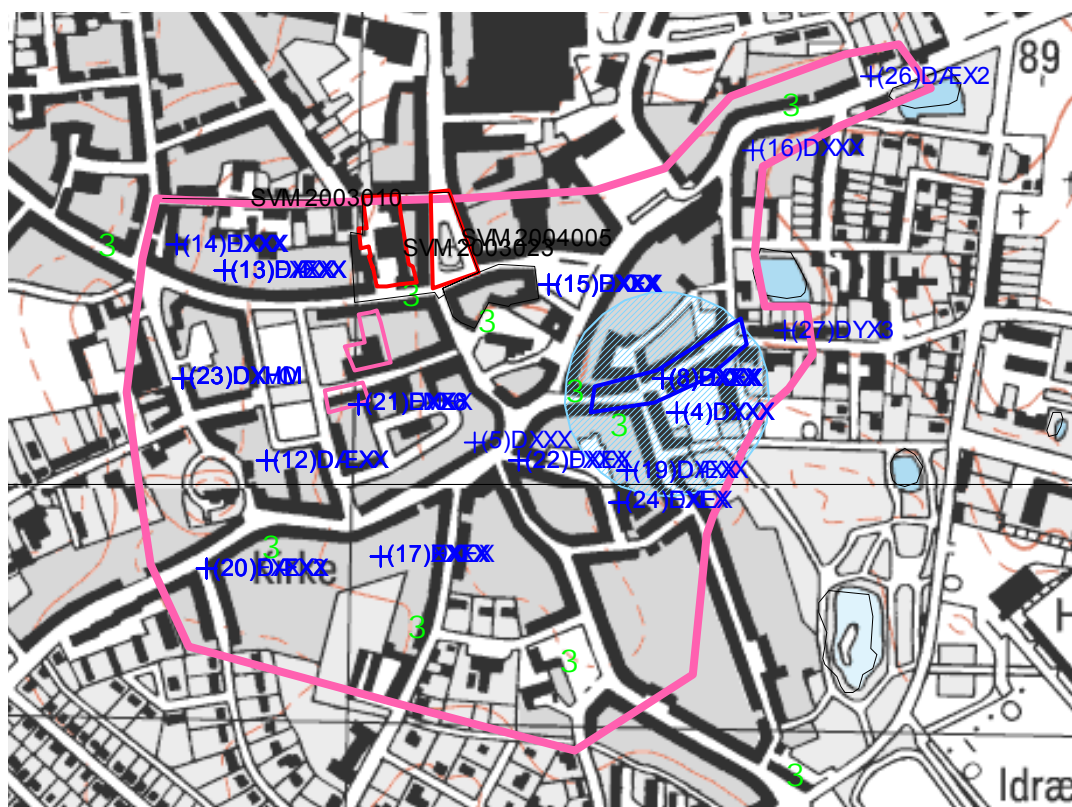
3. Undersøgelsens perspektiver

En stor del af byggerunden var gravet af til toppen af undergrunden, formodentlig efter en brand i 1800-årene, og de middelalderlige bebyggelsesspor var kun bevaret på det sydøstlige hjørne tæt på Løvegade. Det kunne derfor ikke afklares, hvor langt mod nord grunden har været bebygget. Der var sikre spor efter kamproduktion og af jernsmedning et eller andet sted i nærheden. Ved udgravninger i Stenstuegade, syd for Løvegade, fandtes spor af et håndværkerkvarter med produktion af jern- og kobberlegeringsarbejder samt bebyggelse fra 1200 – 1500. Det kunne tyde på, at der i Løvegade har boet andre håndværkere end i Stenstuegade.

Udgravningen i Løvegade har vist, at der fra starten af står en overordnet byplanlægning bag byens opståen. Lignende grøfter kendes allerede fra 700-årene i Ribe, Danmarks ældste by. Knud den Store slår mønter i Slagelse i 1020'erne, men om det er usikkert om kongemagten også står bag grundlæggelsen af byen. Kongemagten anses for at stå bag opførelsen af vikingeborgen ved Trelleborg og sammenholdt med den overordnede byplanlægning fra starten af, kunne det tyde på det.

4. Baggrund og begrundelse for udgravningen.

Den aktuelle byggegrund ligger mellem Løvegade og Frederiksgade i den nordlige del af det centrale Slagelse. Knud den Store slog mønt i Slagelse omkring 1020 og samtlige efterfølgende konger i 1000-tallet fortsatte møntslagningen i byen. Skt. Mikkels kirke er nævnt omkring 1080 og Skt. Peders kirke er fra 1100-årene, så Slagelse må anses for at være en by af en vis betydning tidligt i middelalderen. Middelalderbyens nordlige afgrænsning samt anlæggelsestidspunktet for Frederiksgade er usikker. På Resens kort fra 1670'erne er der på nordsiden af Løvegade vist 3 gårde på den østlige del. Sct. Mikkels kirkes præstegård kan følges på matriklen fra ca. 1440 indtil nedrivningen i 1939.

Middelalderbyens formodede udstrækning markeret med lyserød streg på et moderne kort. Med blå er markeret sikre spor af middelalderbyen. Udgravningen i Løvegade er markeret med rødt på den nordlige del.

5. Landskabet.

Den tidlige bys topografi udgøres af flere bakkedrag med Skt. Mikkels kirkebakke som det højeste punkt og med flere højderygge udgående herfra i stjerneform. Mellem højderyggene var der dalstrøg med sumpede vandhuller og enge med bækløb. Løvegade, der var middelalderbyens udfaldsvej mod Kalundborg og Løve herred, er beliggende på en nord- og vestskråning nord for Skt. Mikkels kirke, omkring 48 m over havet.

Slagelse ligger i god afstand fra det åbne hav, men ved at sejle op ad Tudeå indskrænkes landtransporten af varer betydeligt.

6. Andre fortidsminder i området/byen (fortidsmindelandskabet).

Skt. Mikkels kirke er i sin ældste kendte udformning en frådstenskirke fra ca 1080, som er kendt fra de skriftlige kilder og påvist arkæologisk ved en udgravning omkr. 1970. På grunden Løvegade 24-26 er udgravet en kælder fra 1200-årene (AMK197/89) og i Stenstuegade er i 1981-82 (NM2 1428/82) og i 2002 (NMII 25/2001) udgravet en del af et håndværkerkvarter med produktion af jern- og kobberlegeringsarbejder samt bebyggelse fra 1200 - 1500. Dertil kommer adskillige ledningsarbejder i Løvegade og Rosengade samt i andre af de middelalderlige gader.

7. Udgravningens data

Prøvegravningen af området blev påbegyndt den 6. januar 2004 og gik direkte over i udgravningen af den sydøstlige del langs Løvegade den 19. januar med afslutning på feltet den 6. februar 2004, mens vandsoldningen af jordprøver og vask af fund blev gennemført den følgende uge i Sorø. På det tidspunkt var den vestlige del af byggegrunden stadig betondækket, så de sidste søgegrøfter blev gravet hhv den 20. februar og den 8. marts 2004.

I undersøgelsen deltog stud mag Thor Grumløse og arkæolog, cand. phil. Henrik Høier med arkæolog, cand. mag. Kirsten Christensen som daglig leder i hele undersøgelsesforløbet. Morten Pedersen og Torben Hansen fra Slaglosia hjalp med snitning og tømning af affaldsgruber.

Gravearbejdet blev udført med forskellige gravemaskiner ført af Kaj Hansen, Niels Nielsen, Jesper Skjoldager og Mogens Jensen fra entreprenør- og nedrivningsfirmaet P. Hockerup, Haslev, som havde nedrivningsentreprisen.

Undersøgelsen fandt sted i meget forskelligt vejr. Først mildt med regnbyger, dernæst frostvejr med snebyger og endelig var det tøvejr med regnbyger. Dette betød at udgravningsfladen først var meget våd, så frøs den og måtte overdækkes med vintermåtter og endelig blev den igen våd og smattet.

Torben Thisted Jacobsen fra Landmålergården, Køge har med totalstation og GPS indmålt udsatte målepunkter i System 34, Sjælland. Indmålingsdata er behandlet af Thorbjørn Pedersen fra Landmålergården, Haslev, tlf 5631 2750.

Undersøgelsen har haft følgende omtale i medierne: 8. januar 2004: artikel i Sjællands Tidende om start af udgravning og de foreløbige resultater. 24. januar 2004: indslag i Tv2øst, indslaget optaget 13. januar 2004. 9. februar 2004: artikel i Sjællands Tidende om udgravningens resultater. 13. februar 2004: artikel i Sjællands Tidende om fund af fiskeknogler i forbindelse med fund i forbindelse med vandsoldningen.

8. Udgravningens metode.

Med gravemaskine med plan rabatskovl afrømmedes 12 søgegrøfter (se bilag 1) jævnt fordelt over hele den berørte byggegrund, hvor der var mulighed for at der stadig kunne være uberørte arealer tilbage, som ikke var ødelagt af de mange kældre fra bilværkstedet. Søgegrøfternes omrids og anlæg i grøfterne blev indtegnet i målestoksforholdet 1:100 og hjørnerne af grøfterne blev målt ind i forhold til hjørner på de eksisterende mure. De store fyldskifter blev snittet med maskine med det samme, mens de øvrige blev snittet med skovl og graveske efterfulgt af en beskrivelse.

Helt mod sydøst tæt ved Løvegade, hvor der fremkom i 2 af søgegrøfterne så mange bebyggelsesspor i form af stolpehuller, kulturlag og en middelalderkælder, at der var grundlag for en egentlig udgravning indenfor betonfundamentet af bilværkstedets udstillingsbygning.

Udgravningsfeltet indenfor betonfundamentet mod sydøst blev afgravet til top af undergrund, til top af kælderkonstruktionen eller til uforstyrret middelalderlag. Efter afrensning af fladen med skovl eller hakkejern udsattes et målesystem, hvorefter feltet blev indtegnet i målestoksforholdet 1:20 efterfulgt af nivellering og en overfladebeskrivelse af anlæggene. Anlæg i undergrunden blev snittet med skovl eller spade, profilen blev afrenset med graveske inden den evt. blev fotograferet. Dernæst blev fyldskiftets type og funktion, facon, fyld og indhold beskrevet.

2003023D0064: Thor og Henrik fladeskovler i det middelalderlige kulturlag.

Det middelalderlige kulturlag blev rensat af med skovl og hakkejern, hvorefter de forskellige lag blev tegnet, nivelleret og beskrevet. For at få et indtryk af, hvor tykt kulturlaget var samt hvor mange lag det bestod af udvalgte et kvadratmeterfelt, som blev gravet med graveske. På resten af fladen blev hvert lag for sig gravet igennem med skovl eller hakkejern og fundene blev indsamlet for hvert lag for sig. Når der var store ændringer i lagenes udstrækning blev fladen tegnet, fotograferet og nivelleret igen. Dette fortsatte til undergrunden blev gravet frem.

Kælderen bestod af et brolagt gulv, som blev groft afrenset med ske og fotograferet, hvorefter omridset af brolægningen og de bevarede syldsten blev indtegnet. Efter endnu en afrensning med ske blev brolægningen fotograferet og de enkelte sten blev tegnet ved hjælp af målebånd og tommestok. For at finde ud af hvordan kældergulvet var konstrueret og om der var foretaget udskiftninger og forbedringer blev der med skovl og graveske gravet 6 gennem stenbrolægningen.

Nedgangen til kælderen var muret op af både munkesten og nyere flade mursten ”Flensborgtegl”. hvilket tyder på at kælderen har haft en lang levetid, når nedgangen til den er muret om flere gange. Trappetrinene var desværre ikke bevaret.

Fladen og de forskellige anlæg blev flere gange gået over med detektor for at finde metalgenstande. De egentlige metalgenstande blev indsamlet, mens kun enkelte små jernsøm blev taget med for at vise, at de havde været der.

Der vides meget lidt om, hvordan området så ud før Slagelse bliver grundlagt, hvilke planter, der voksede i nærheden af det første byggeri, om der har været marker i nærheden eller hvilke planter der blev brugt i den daglige husholdning. For at få ny viden på disse punkter blev der udtaget jordprøver af stolpehuller, af affaldsgruber og kulturlaget, som blev analyseret for deres indhold af plantedele. Desværre ha regnormene været meget aktive på grunden og omsat de fleste frø og plantedele, så der blev kun fundet enkelte kornkerner og frø fra hybrid.

2003023D0118: Henrik vandsolder jordprøverne fra udgravningen

En del af hver jordprøve blev gennemgået for plantefrø, mens resten blev vandsoldet med en maskestørrelse på hhv 2 og 5 mm. På denne måde fremkom mange fiskeknogler, som vi ikke havde mulighed for at finde ved udgravningen.

9. Dataliste

Undersøgelsen har journalnummer SVM2003023 og er gennemført af Sydvestsjælland Museum, hvor originaldokumentation, beretning og genstandsmateriale er arkiveret. Der er 88 fundnumre, 91 anlægsnumre, 23 tegninger i A3format, 15 jordprøver, 3 sort/hvide og 3 farvediasfilm samt ca 100 digitalfoto. Faunamaterialet vil efter en artsbestemmelse ved Henrik Høier blive deponeret på Zoologisk Museum.

10. Tidstavle.

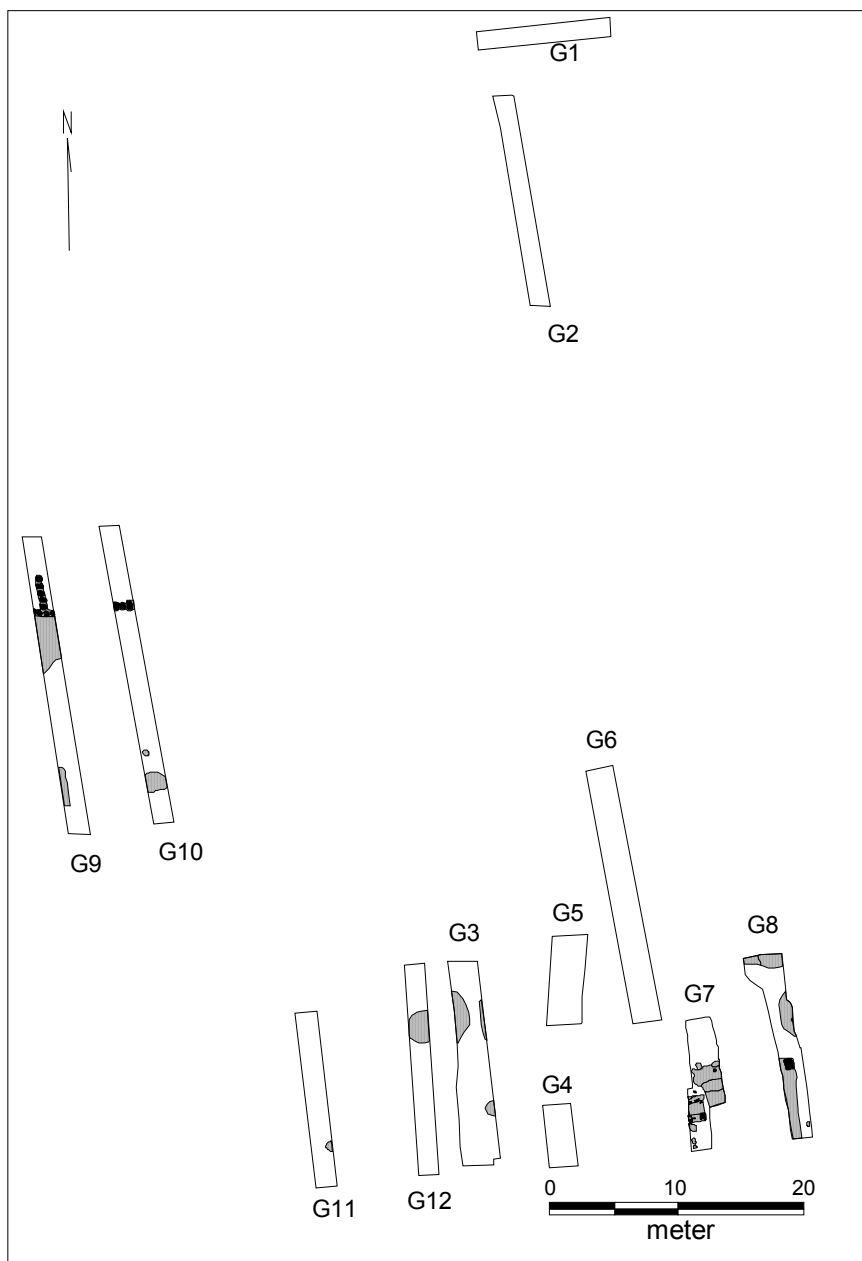
1660	Renæssance
1536	
1050	
775/800	Vikingetid

11. Litteratur.

Liebott, N.-K.: Dansk Middelalderarkæologi, 1989

Olsen, O.: "Sankt Mikkkels kirke i Slagelse" i Nationalmuseets Arbejdsmark 1972

Orduna, J.: "En unik kælder i Løvegade" i Sorø Amts Museum 1916-91.

Bilag 1: Oversigt over søgegrøfternes placering med anlæg (grå) og sten (sort) markeret